

KUTSAL ÖRÜMCEK VE CEZASIZLIK ÜRPERTİSİ

Emrah Günok

Son zamanlarda IMDb'den edindiğim izlenim, korku, dehşet, gerilim ve cinayet gibi film türlerinin içine “seri katil” gibi bir etiketin de eklenmiş olduğu yönünde. **Ali Abbasi**'nin 2022'de çektiği *Kutsal Örümcek* (Holy Spider), **Fatih Akın**'ın *Altın Eldiven*'i (Der Goldene Handschuh, 2019) ve **David Fincher**'ın *Zodiac* (2007) adlı çalışması gibi gerçeklikten esinlenen bir senaryoya yaslanmakta. Bir film senaryosu yazmak için gerçek olaylardan feyz almak alışılmadık bir tutum olmasa da, yakalanacağı ana kadar toplumu terörize eden ve onun hayal gücünü harekete geçiren seri katilin sinema için bu denli öne çıkan bir kaynak teşkil etmiş olması tesadüf olmasa gerektir. Kendi değer dünyasını büyük ölçüde çağrışımsal bir zincirleşme sayesinde yapılandıran ve bu anlamda da tekil dünya görüşünü izleyiciye söz ve mantık ötesi bir tavırla dikte etmekten kaçınamayan sanatçıyla benzerlik gösteren seri katil, her daim merakımızı uyandırarak bizden onay almayı başaran bir tip olarak öne çıkar.

Seri katilin eylemini tekil bir ideolojiye yaslanan toplumsal bir müdahale olarak telakki etmenin gerekli olduğu durumlarda, sahip olduğu dünya görüşünün bugünden yarına kamuya mal edilmesinin imkânsızlığının bilincinde olan kıyıcı

bir özne ile karşı karşıya kalırız. Gayrimeşruluğundan dolayı söylemsel düzeye taşınıp insanların akli argümanlarla ikna edilme olanağını ortadan kaldıran, dolayısıyla da direkt olarak eyleme dönüştürülme zarureti yaratan duygusal gerilim, hakikatin bütün yükünü kendi omuzlarına almış görünen sanatçıyla seri katili aynı ortak paydada buluşturur. Söz konusu hakikatin duygusal-düşünsel ifadesi, toplumsal gerçekliğin yarattığı kamusal hoşnutsuzluğun dolaysız bir ifadesi olabilir. Gerçekten de, kamuoyunu biçimlendirmesi beklenen akli tartışmanın ve buna bağlı olarak bireyin kendini toplum içinde ifade etme özgürlüğünün önünü tıkayan hukuki sistemler, eleştirel tavır almanın kendisini bir kahramanlık jesti kıvamına büründürerek tekil öznenin mucize yaratmaya gebe olan eylemliliğini zaruri kılabılır. Kamusal beklentiler ile hukuki kazanımlar arasındaki makasın açıldığına inanılan durumlarda, kahraman rolüne soyunmuş tekil aktörlerin risk alarak harekete geçmelerinin önünü açan bir ortamın hazırlanması böylelikle kolaylaşmış olur. Katili ve sanatçıyı aynı paralelde buluşturan temel motivasyon, ifa edilecek eylemin ya da ortaya konulacak ürünün kamuyu hukuki sağduyusu anlamında huzursuz ederken adalet duygusu bakımından tatmin edeceğine duyulan inançtır. Bu anlamıyla bu iki toplumsal karakter izleyiciyle suç ortaklığı yapmak konusunda ustalık kazanmış tipler olarak düşünülebilirler.

Seri katilin zamana yayılan eylemini devam ettirebilmek için gizliliğe ve onu gözden uzak tutacak bir takım taktiklere ihtiyaç duyacağı açıktır. Avrupa ve Amerika menşeli seri katil temalı filmlerin estetik kumaşını hazırlayan ilmeklere gerilim kazandıran, kendini saklamakla ürününü mümkün olduğunca görünür kılmak arasındaki temel çelişkidir. Bu anlamıyla, seri katilin elinden çıkanla imzasız bir sanat yapıtı arasındaki paralelliği göz ardı etmek mümkün değildir. Altmışlı yıllarda yazarın ölümünü ilan eden Fransız düşünürlerle ironik bir benzerlik kurmama izin verilecekse, seri katilin elinden çıkan her ürünle bir kez daha ölen bir sanatçı olarak telakki edilmesinin çok da yersiz olmayacağını görmek gerekir. Hiçbir şekilde röportaj vermemeyi hayat düsturu haline getirmiş olan **T. S. Elliot**, ürün ve üretici arasındaki dengenin hassasiyetine ilişkin farkındalığını hayata geçirmek konusunda gerçek bir tutarlık sergilemeyi başaran nadir figürlerdendir. Şiirinin görülebilmesi için (oto-)biyografik bir malzeme olarak kendisinin saklı kalması gerektiği konusundaki şairane hassasiyeti, yakalanmamak

ve üretiminin sürekliliğini sağlamak üzere kendini gizlemeye özen gösteren katilin tutarlılığıyla aynı paralelde düşünülebilir.

David Fincher'ın *Zodiac* adlı çalışması neredeyse daimi kılınmış bir saklılık mucizesinin filmi olarak düşünülebilecekse, aynı yönetmen elinden çıkmış olan *Yedi* (Se7en, 1995) vurucu bir son üzerinden katilin fantezi dünyasını açığa vuracak olan yaratıcı bir kurguyu temel alır. Yedi ölümcül günahın her biri için bir kurban alan John Doe (**Kevin Spacey**) kendi ahlaki duyarlılığına uygun olan bir dünyayı yaratmak üzere tanrı rolüne soyunan patolojik bir karakter kıvamında sunulur. Hukuki sistemin düzenleyici önlemleri ile yetinmektense, onun boş bıraktığı alanı kendi bireysel müdahaleleri sayesinde doldurmaya gayret eden fail modern toplumun ancak akıl hastalığı kategorisi altında kavrayabileceği bir vaka olarak gündeme gelir. Detektif Mills (**Brad Pitt**) karakterinin yaşam biçimine meşruiyet kazandıran kontrast ögesini, yani sapkınlığı ete kemiğe büründüren John Doe, hukuki sistemlerin ahlaki duyarlılıkları tatmin etmek konusunda her daim yetersiz kalacağına daimi hatırlatıcısı rolünü oynar. Filmin son sahnesi, adalet boşluğunu dolduran son unsurun detektifin çöl ortasında kapağını kaldırdığı kutunun içinde mi, yoksa aynı yerde ateşlediği silahın namlusunun ucunda mı olduğu sorusunun yanıtlanmasını bir nebze olsun güçleştirerek filme değer katar.

Bir kurgu olması hasebiyle katarsis anını kendi tasarrufunda tutan *Yedi*'nin aksine *Zodiac*, gerçek bir olayı temele almakla katartik etkiyi ikinci plana atmış, sonuçsuz kalma hakkını kendine tanıyarak bir belgesel etkisi üretmiştir. Seri katilin tekil, benzersiz ve tanımlanamaz psikopatolojik bir vaka olarak kavranmasına kapı aralayan modern batılı tahayyül, yarattığı duygusal gerilimin çözülmemiş olmasını sorun edecek olmaktan uzaktır. Film boyunca ve sonunda gizli kalmaya devam eden katil, yakalanıp ifşa edilmiş olsa dahi nasıl tanımlanacağı çok da belli olmayan bir tipe karşılık geleceği için, ne bir sorun olarak gündeme geldiği dünyada çözüme kavuşturulmaya ihtiyaç bırakır, ne de bu karakteri konu alan bir filmin makul bir sonla taçlandırılması bir ehemmiyet arz eder. Nihayet ermiş anlatılara doymuş olan modern izleyicinin (ya da okuyucunun) bıkkınlığı, içine doğduğu gayrimeşru dünyanın nihai anlamıyla adalete kavuşturulmasından ümidi kesmiş olan modern yurttaşın bedbinliğiyle iç içe geçerek, sonuçsuz kalmış böyle bir filmin bile beklenenin üzerinde bir başarı yakalamasını gayet güzel açıklar.

Ne var ki, yukarıda söylenenleri **Kutsal Örümcek** için tekrarlamak zordur. Seri katilin içinde peydah olduğu sosyopolitik gerçeklik Amerika'nın toplumsal gerçekliğinden oldukça farklı olduğu için, söz konusu filmin dramatik karakteri, yukarıda adını andığım iki filmin karakterinden oldukça farklıdır. Söz konusu fark, her şeyden önce gizlilik-ifşa dengesinin bu filmde alışılmamış bir şekilde kurulmuş olmasıyla kendini açığa vurur. Daha filmin ortasına gelmeden katilin kim olduğu sorusunu yanıtlamayı seçen bu yapıt, seri katil türü altında sınıflanacak pek çok filmin aksine, merakı canlı tutacak temel giz ögesinden daha işin başında feragat etmiş vaziyettedir. Kim sorusunu yanıtlama noktasında sergilenen ve pervasızlığa varan bu cömertlik hiç kuşkusuz incelemekte olduğumuz filme özgü değildir. **Fatih Akın**'ın **Altın Eldivenler**'i ve 2006-2013 yılları arasında ekranda kalmaya devam etmiş olan, başrolünü **Michael C. Hall**'un oynadığı **Dexter** adlı dizide de aynı taktik uygulanmış; cinayetleri çözmeye çalışan ajanların değil de katilin başrolü oynadığı bu iki yapıt janrın alışılmadık örnekleri olarak sinema ve televizyon tarihindeki yerlerini almışlardır. **Akın**'ın filmi yer yer şiddet estetiğine varan sahneleriyle pornografik bir görünüm sergilemişken, **Dexter**'i biçimlendiren Amerikan tahayyülü politik doğruculuğa yaslanmış, psikopat katilin öldürme açlığını doyuracak kurbanları toplumsal olarak habis tipler arasından seçmekle izlenilebilirliği garanti altına almaya çalışmıştır. Diğer yandan, cinayet anını ayrıntılarıyla göstermekten çekinmeyen her iki örnekte de ahlaki ve insani anlamda “normal” insanın gönlünü alma çabası, kan ve vahşeti seyrediyor olmanın yaratacağı pornografik coşkudan faydalanma ayartısıyla dengelenmiş haldedir. **Kutsal Örümcek**'in ise böyle bir ayartıya kapılmış olduğunu söyleme imkânı yoktur. Dizide saklılık ögesi seyircinin ironik bir şekilde empati kurduğu psikopat katilin olası kaderini bir merak unsuru olarak elde tutarken, **Altın Eldivenler** deliliği anlamının imkansızlığını filmi kateden karanlık boyunca hissettirmeye devam etmekle yetinmiştir. Peki **Kutsal Örümcek** filminde gizli kalan, açığa çıktığında katartik etkiyi yaratarak filmi finale taşıyacak olan öge nedir?

Abbasi'nin belgesel kamerası pervasız bir tavırla Mechhed sokaklarını dolaşırken, **Abbas Kiarostami** gibi İran sineması devlerinin estetik kaygılarla hareket ettirilen kamerasına hiç takılmamış olan görüntülerle karşı karşıya geliriz. Rejimin koyduğu kurallara uygun olarak başını bağlamış hayat kadınlarının yol

kenarlarında müşteri beklediğini belgeleyen bu görüntüler aracılığıyla, mollaların baskısı altında nefes almakta zorluk çektiğine ikna olduğumuz kadınların gecenin gizlediği zevk piyasasında kendilerine düşen rolü oynadıklarına tanık olup şaşkınlığa düşeriz. Film boyunca karşımıza gelecek olan kurbanların ilkinin bir süre takip eden kamera, İranlı erkeğin sokakta karşısına çıkacak olan güzelliğin uyuşturucu, yorgunluk ve dışarıda çok vakit geçiriyor olmaktan kaynaklı yıpranmışlığını yakından görmemize fırsat verir. Diğer yandan, tüm hırpalanmışlığına rağmen albenisini korumaya devam eden hayat kadını, kendisini bir günah kaynağı olarak ortadan kaldırmaya ant içmiş olan katilin ellerinde son nefesini vermeye yazgılıdır adeta. Gecenin sakladığı eril ikiyüzlülüğün ürettiği talebe karşılık vererek yaşama tutunmaya çalışan hayat kadınının seri katil ellerindeki ölümü, İran'da zaten öldürülmüş olan kadınlığın tekil bir örneği olarak filmdeki cinayetler dizisini başlatır.

Batılı cinayet filmlerinin aksine **Abbasi**'nin filmine konu olan seri katil, karanlık bir arka plan üzerinde beliren anlaşılması güç bir ölüm makinesi olarak gelmez karşımıza. O iyi bir baba, iyi bir eştir. Kayınpederi ile iyi geçinen, çevresi ile uyumlu ilişkiler kurabilen sosyal bir bireydir. Sahip olduğu tek noksanlık, İran-Irak savaşında yararlılık göstermiş bir nefer olarak belleğinde canlı kalmaya devam eden anıların yarattığı travmatik etkidir. Molla rejiminin politik yaşamı biçimlendirmek için kullandığı İslami ilkelere bağlı olmaktan kaynaklı bağnazlık, geçmişte maruz kaldığı şiddetin anılarıyla birleşince, ortaya psikolojik ve sosyolojik anlamda somut ve elle tutulur bir karakter çıkmasına vesile olmuş gibidir. Batı muhayyilesinde ortaya çıkış koşulları belli olmayan, bu anlamda da tanımlanamaz ve tanılanamaz olarak kalan seri katil figürü, İran sinemasının sunduğu bu örnekte toplumsal bir gerçekliğe kavuşmuş, makul bir açıklamanın erişebileceği bir nesne kıvamına bürünmüştür.

Altın Eldiven'de öldürdüğü kadının bedenini parçalara ayırırken sanki onunla başka tür bir ilişki kuran, **Dexter**'da kurbanının canını alırken kan etrafa sıçramasını diye ufak çaplı bir dekorasyon işine girişen ve yine **Yedi**'de kurbanlarını uyguladığı son derece yaratıcı işkenceler sonucunda ölüme terk eden gerçeklikten kopuk, psikopat katiller yoktur karşımızda **Kutsal Örumcek**'i izlerken. Bu film boyunca öldürdüğü hayat kadınına boğan, bu anlamıyla da kan banyosu yapmaktan ziyade

kurbanının naaşını alelacele bir şeyin içine sarıp ondan en kısa zamanda kurtulmaya bakan bir katil imgesiyle karşı karşıyayız. Vazifesini yapan adanmış bir memur ciddiyetiyle hareket eden bu karakterin öldürdüğü kadın bedenine fiziksel olarak tek bir kere yaklaştığını; ama bunun sonucunda dua ederek hissettiği fiziksel arzuyu baskılamayı seçtiğine tanıklık ederiz. Yine bir başka sahnede karısıyla cinsel birleşme yaşarken, bir iki saat önce öldürüp halıya sardığı ama henüz evden dışarı taşımaya fırsat bulamadığı cesedin ayağını görerek coşku düzeyinin artışına şahit olur; buradan yola çıkarak bu raddeye varmış bir arzuyu nasıl bir kutsal amaç uğruna baskılamaya çalıştığı hakkında bir kez daha düşünmek zorunda kalırız.

Söz konusu kutsal amaç, kadın cinselliğini erkeğe tapulayan ve böylelikle de kadının toplumsal varlığını erkeğin kölesi olarak belirleyen mollaların İslami dogmayla tahkim ettikleri katı ahlaktan başkası değildir. Gazisi olduğu savaşta şehit düşmemiş olduğu için hayıflanacak kadar kendinden geçmiş olan bu karakter, ölümü özlemesine vesile olacak olan baskılanmış cinsel enerjiyi ancak, bu enerjiyi nakde çevirmeye çalışan seks işçilerinin hayatlarına son verip toplumu ahlaken arındırarak kontrol altına alabilir görünmektedir. Peşine düşmüş olan kadın gazetecinin çabasıyla yakalanan ve yargılama süresince arkasında topladığı halk desteğinden güç alan zanlı figürü, suçunu itiraf ederken dahi toplum vicdanında bütünüyle masum olduğunu haykırabilecek kadar ileri gider. Katil, hukuki sistemin kendisine üstü kapalı olarak vermiş olduğu deli olduğunu itiraf etmesi yolundaki tavsiyeyi, kamu vicdanında tuttuğu yeri gerekçe göstererek geri çevirir. Bunda haksız da sayılmaz, zira filmin ilerleyen sahnelerinde kendisine karısı ve oğlunun dahi hak vermiş olduğuna şahitlik edip, bir İran filmini korku filmi haline getiren dehşet verici hamleyle maruz kalmış oluruz.

Burada üstümüze çöken ve yazıya başlığını veren *cezasızlık ürpertisi* sadece mahkeme heyetini etki altına alacak bir ifade değişikliği önerisi ile sınırlı kalmaz. İran siyasi elitine mensup belli başlı insanların katile onu idam günü kaçırmak üzere yaptıkları teklif adaletin yerini bulmasıyla ilgili olarak yaşadığımız tedirginliğin katmerlenmesine neden olur.

Cezasızlık ürpertisinin baş karakterden izleyiciye sirayet ettiği bir başka örnek olarak, **Fatih Akın**'ın 2017 yılında çekmiş olduğu *Paramparça* (Aus dem Nichts) adlı çalışmayı gündeme getirmek yerinde olabilir. Almanya'da geçen ve Naziler tarafından öldürülen Türk asıllı kocası ve oğlunun faillerini demir parmaklıklar ardına yollamak için uzun bir hukuk mücadelesi veren Katja Şekerci (**Diane**

Kruger), savunmanın belagati ve delil yetersizliği nedeniyle davayı kaybeder. Eşinin intikamını almak kendisine kalmıştır. Sık sık iddia ve savunma makamı arasında gidip gelen dava, her ne kadar gerçeğın farkında olan seyirci nezdinde adalet ve adaletsizlik arasındaki bir salınım olarak algılanmış olsa da, yargı performansını tarafsız bir gözle izleyecek gözlemci açısından kararı belirleyenin akli argümanlar arasındaki hukuki bir mücadele olduğu su götürmezdir. Alman filminde katilin babasının maktulün eşine oğlunun bir Nazi oluşuna ilişkin itirafta bulunduğu sahne ile, *Kutsal Örumcek*'te karısının ve oğlunun katile hak veren konuşmalar yaptıkları sahneler arasındaki kontrast ilişkisi, iki cezasızlık ürpertisinin aynı başlık altında sınıflanmasının belki de uygun olmayacağını düşündürebilir. Şikayı devletin bekası açısından elzem gören derin devlet anlayışını bir hukuk devleti tasarımıyla bir araya getiren böyle bir karşılaştırma, sistematik ihlal ile kaza sonucu ortaya çıkan bir adaletsizlik arasındaki farkın büyüklüğünü vurgulamaya yeter. Bir hukuk devletinde peydah olan kıyım tekil, norm dışı, patolojik ve münferit bir hadise olarak kalmaya yazgılıyken, halkın popülist politikalar sayesinde ele geçirdiği devlet aygıtı sayesinde köleleştiren bir yönetici elitin uyguladığı şiddet toplumsal gerçekliğin başat kurucu bileşeni konumundaki korku ögesidir. Totaliter ve antidemokratik devletlerin yönetiminde halk içinden çıkan muhalif sanatçıların, korku gibi fantastik bir ögeyi adaletsizlik yayan siyasi sistemin şiddete maruz kalan bireyler üzerinde bıraktıkları bir intiba olarak gündeme getirmeleri tesadüf değildir.

Seri katilleri konu alan Batı menşeli filmlerin bir nevi korku başlığı altında gruplanıyor olmasının nedeni, seri katilin de en az korku filminde dehşet yaratan varlıklar kadar gerçeküstü bir statüye sahip olması olabilir. Politik sistemin bir halkın neredeyse tamamı için kâbusa dönüştüğü bir ortamda, korku ögesini besleyecek kaynak olarak dinsel tahayyüle, gerçekliğin sadece sembolü konumundaki halk hikayelerine ve bireyin bilinçdışı korkularına uzanmanın gereği yoktur. Cinayetin çözümlenmesinde başrolü oynayan İranlı kadın gazeteci Rahimi'nin (**Zar Amir Ebrahimi**) söylediği gibi katil sadece devletin sürdürmekte olduğu işe bir katkı sunmaktan öteye gitmemekte, dolayısıyla da sistemin ona arka çıkacak oluşuna kesin gözüyle bakmak gerekmektedir. Ne var ki, ölüm cezasına çarptırılmış olan kişiye tam da idam günü onu kaçırma sözü vermiş olan devlet

aklı, iktidarlarının garantisi konumundaki devlet aygıtının işlerliğini muhafaza etmek ve aşkınsal konumuna halel getirmemek adına ona verdiği sözde durmamış, katili olması gerektiği gibi ölümün kollarına teslim etmiştir. Yargının verdiği hükmün ceza yasasına değil de siyasi elitin çıkarlarına uygun olmaktan dolayı infaz edilmiş olması, korku öğelerinin üreticisi konumundaki hayal gücü ile sosyopolitik gerçekliğin tam olarak üst üste binmesine neden olmuş, korkunun ve dehşetin bir abartı unsuru olmaktan ziyade gerçekliğin vazgeçilmez bileşeni haline gelmesi sonucuna yol açmıştır. **Kutsal Örumcek** tek kelimeyle politik bir filmidir.

12 Kasım 2024, Van